

SURSELE CUNOAȘTERII

Cuvântul „cunoaștere” este utilizat pentru a desemna atât o activitate prin care iau naștere cunoștințele, cât și rezultatele acestei activități. În primul sens sunt considerate capacitățile de cunoaștere ale minții și funcționarea lor, iar în al doilea sens, sunt avute în vedere cunoștințele gata constituite, noțiuni, judecăți, teorii. Filosofii s-au interesat atât de facultățile și demersurile ce intervin în producerea cunoștințelor, cât și de analiza rezultatelor finale ale acestor demersuri.

Problema genezei și surselor cunoașterii, în măsura în care este cercetat din punctul de vedere al unui interes filosofic a fost caracterizată în diferite feluri.

Mari filosofi ai trecutului au crezut că valoarea de cunoaștere sau buna întemeiere a cunoștințelor poate fi stabilită cu referire la sursele lor și la căile pe care au fost obținute, pornind de la aceste surse. Cunoștințele noastre sunt autentice dacă și numai dacă sunt produsul unei surse acreditate. Mulți filosofi din antichitate au caracterizat cunoștințele în funcție de sursele din care provin acestea: simțurile sau intelectul. Prima cunoaștere, cunoașterea prin simțuri, este numită de Democrit obscură, iar cea de-a doua, cunoașterea prin intelect, autentică. Motivul opoziției simțuri – intelect, aparență – cunoaștere a esenței apare în filosofia lui Platon. Știința se atinge printr-o progresiune de la cunoașterea prin simțuri a lumii sensibile, la cunoașterea prin intelect a adevăratei realități, a lumii esențelor și formelor pure, eterne.

Autorii ce ilustrează filosofia raționalistă și empiristă a cunoașterii din sec. XVII – XVIII au socotit că problema originii cunoașterii drept problemă centrală a filosofiei cunoașterii și au considerat că numai prin dezlegarea ei vor putea evalua limitele cunoașterii și valoarea comparativă a diferitelor cunoștințe. O idee este o cunoaștere autentică numai dacă se poate arăta că provine dintr-o sursă de încredere.

Gânditorii raționaliști și empiriști moderni folosesc cuvântul „raționalism” pentru a desemna punctul de vedere că rațiunea sau intelectul constituie sursa cunoașterii autentice. Tema raționalistă a fost dezvoltată prin punerea în contrast a cunoașterii ce își are sursa în rațiune, cu cea care provine din simțuri. Descartes afirma că numai „lumina naturală” sau „lumina rațiunii” sădită în noi de Creator, poate să ne ofere adevărata cunoaștere, cunoașterea metafizică și teologică. Primii pași în metafizică pot fi făcuți doar separând intelectul de simțuri. Spinoza susținea că rațiunea poate

pătrunde lucrurile așa cum sunt ele, în timp ce cunoașterea provenită din simțuri este o cunoaștere „mutilată și confuză”. Leibniz spunea că numai o cunoaștere rațională, pură, o cunoaștere care există în noi de la naștere ne îngăduie accesul spre adevărurile superioare. Simțurile, sublinia el, oferă o cunoaștere despre ceea ce este, dar nu despre ceea ce trebuie să fie.

Raționalismul, ca poziție epistemologică, este solidar cu anumite supoziții de natură metafizică, cu ideea că universul reprezintă un sistem unitar și ordonat. Cu ajutorul rațiunii sunt descoperite principiile cu care putem deduce marea diversitate a fenomenelor care sunt dezvăluite de simțuri.

Descartes caracterizează cunoașterea provenită din idei clare și distincte, idei la care se poate ajunge prin reflecție asupra a ceea ce este sădit în rațiunea noastră de la naștere, cunoaștere intuitivă. Teza raționalistă clasică apare ca inacceptabilă pentru mulți filosofi ai sec. XX datorită dependenței ei de anumite idei metafizice.

O temă centrală în concepția raționalistă asupra originii și surselor cunoașterii care și-a păstrat actualitatea este tema ideilor înnăscute. Această temă a fost tratată în dialogul „Menon” al lui Platon. Ideile înnăscute sunt idei ce nu sunt primite din afară și nici nu sunt alcătuite de noi, ci ele există în spirit. Teoria potrivit căreia întreaga noastră cunoaștere prin rațiune pură își are sursa în idei înnăscute va fi reluată de Leibniz. Acesta propune o nouă teorie asupra originii adevărilor necesare ale rațiunii, o teorie de natură să dea socoteală atât de rolul reflecției, cât și a experienței, în dobândirea lor. Aceste adevăruri pot fi descoperite doar prin cercetare și osteneală, printr-un mare efort de atenție concentrat asupra a ceea ce se află în spiritul nostru, efort ce va fi provocat și orientat de impresiile simțurilor. Ideile înnăscute nu ar putea fi dobândite, crede Leibniz, fără stimularea pe care ne-o dau simțurile. Ele declanșează procesul ce duce la actualizarea ideilor înnăscute. Filosoful german nu neagă contribuția simțurilor în cunoașterea autentică ce caracterizează raționalismul platonice.

Teza empiristă radicală spune că cunoașterea în întregul ei provine din datele simțurilor, că simțurile constituie singura sursă a cunoașterii autentice. Dar această teză nu este întâlnită în textele celui care este recunoscut drept fondatorul tradiției empiriste moderne, John Locke. În „Eseu asupra intelectului omenesc” (1690) Locke acordă o atenție deosebită problemei originii cunoașterii. El crede că numai dacă vom putea stabili cum iau naștere elementele cunoașterii (idei) vom putea determina întinderea cunoașterii. Teza generală a lui Locke este că toate ideile, toate cunoștințele noastre despre lumea materială își au sursele în impresiile simțurilor, precum și în observația operațiilor minții, care formează idei complexe pornind de la ideile simple care sunt primele elemente ale cunoașterii. Locke afirmă că de la naștere, mintea este o „pagină albă”, o „încăpere goală” și își propune să determine „cum intră ideile în minte”. El afirmă că toate ideile noastre proveneau exclusiv din senzații fizice primite de trup din mediu și imprimate în minte.

Dar dacă întreaga noastră cunoaștere ar fi limitată la cea care se originează în experiență, marginile cunoașterii ar fi destul de înguste. Locke scapă o asemenea concluzie radicală admitând că oamenii posedă înafara cunoașterii prin experiență și o cunoaștere intuitivă precum și o cunoaștere demonstrativă. Prin experiență obținem, cunoștințe despre natura exterioară, cunoașterea intuitivă este cunoașterea existenței noastre ca spirite, iar cunoașterea demonstrativă este cunoașterea existenței lui Dumnezeu. De aici rezultă că Locke, Hume și alți empiriști ai sec. al XVIII – lea nu susțin teza extremistă că tot ceea ce cunoaștem ar putea fi derivat din experiență.

Empirismul lui David Hume este înrudit cu cel a lui Locke prin situarea antimetafizică și prin orientarea problemei cunoașterii spre o cercetare de factură psihologică a proceselor și demersurilor de constituire a cunoștințelor. Hume formulează punctul de vedere empirist asupra surselor cunoașterii cu mai multă claritate și acceptă concluzii mai radicale. Teoria lui asupra originilor cunoștințelor se întemeiază pe distincția dintre „impresie” și „idee”. Impresiile sunt senzații și trăiri subiective, iar ideile sunt urmele pe care le lasă impresiile sau anticiparea acestora prin imaginație. Impresiile, afirmă Hume, sunt înnăscute doar în sensul că se produc prin exercitarea unor facultăți sau dispoziții naturale, în timp ce ideile provin întotdeauna din impresii.

Ca teorie asupra genezei și surselor cunoașterii, empirismul și raționalismul sec. XVII – XVIII reprezintă și puncte de vedere diferite cu privire la raportul dintre ceea ce este înnăscut și dobândit în cursul vieții prin mijlocirea simțurilor. Tema ideilor înnăscute ocupă un loc important în „Eseul asupra intelectului omenesc” al lui Locke cât și în „Noile eseuri asupra intelectului omenesc” ale lui Leibniz. În lucrarea sa, Leibniz formulează obiecțiile unui raționalist față de principiile care au fost propuse și susținute de Locke. Acesta critica doctrina ideilor înnăscute, idei presupuse a fi prezente în intelectul nostru de la naștere. Această doctrină, spune el, este păgubitoare pentru religie, moralitate, filosofie și viața practică.

În ceea ce-l privește pe Kant, acesta a distins mai clar decât filosofii de până la el între teoria cunoașterii și psihologia empirică. El a socotit că cercetarea facultăților și activităților mintale ce intervin în constituirea cunoștințelor nu este de domeniul teoriei cunoașterii, ci al psihologiei empirice. Kant crede că filosofia cunoașterii se interesează exclusiv de întemeierea cunoștințelor și nu de demersurile prin care se constituie ele, de geneza lor. El spune că orice cunoaștere despre fapte, numită de el „experiență”, ia naștere prin conlucrarea sensibilității și intelectului. Cunoașterea este rezultatul aplicării categoriilor și principiilor intelectului materialului pe care îl oferă sensibilitatea, o activitate prin care impresiile sensibile sunt comparate, legate între ele sau separate.

Autorii reprezentativi în dezvoltarea filosofiei cunoașterii (epistemologiei clasice), prin orientarea lor raționalistă și empiristă, cad de acord în ceea ce privește supoziții mai fundamentale.

În primul rând, ei cred că există surse ultime ale cunoașterii, socotite surse de autoritate epistemică: numai cunoștințele ce provin din asemenea surse vor fi acceptate drept cunoștințe autentice.

Atât raționaliștii, cât și empiriștii au fost însuflețiți de convingerea că buna întemeiere și valoarea cunoștințelor ar putea fi stabilită fără greș prin identificarea surselor ultime ale cunoașterii și prin raportare la aceste surse.

Karl Popper indică drept una din supozițiile mai adânci ale epistemologiei clasice punctul de vedere că adevărul este manifest. Adevărul este manifest în sensul că el va putea fi stabilit odată pentru totdeauna în dată ce vom ajunge până la sursele ultime ale cunoașterii și vom învăța cum să derivăm cunoștințele pornind de la aceste surse.

Raționalismul clasic și empirismul clasic și-au propus să stabilească sursele cunoașterii autentice și să determine limitele cunoașterii și valoarea cunoștințelor prin raportare la asemenea surse. Teza raționalistă conform căreia există intuiție rațională, sursa ultimă a cunoașterii o constituie intuiția rațională, este confruntată cu obiecții grave. Teza empiristă, teza potrivit căreia datele simțurilor ar reprezenta sursa ultimă a cunoașterii, rămâne un punct de vedere influent în mediile filosofice și științifice.

Caracterizarea impresiilor senzoriale drept surse primare ale cunoașterii are o lungă tradiție în filosofie. Argumentul este că numai prin simțuri putem intra în contact atât cu lumea exterioară, cât și cu lumea noastră subiectivă, și putem obține astfel informații despre realitate.

O supoziție fundamentală a concepției empiriste cu privire la sursele cunoașterii este aceea că impresiile simțurilor, ceea ce filosofii numesc „date ale simțurilor” sau simplu „datul”, reprezintă o cunoaștere nemijlocită. Expresia „dat” sugerează că impresiile senzoriale sunt ceea ce resimțim nemijlocit și, ca atare, ceva ce nu va putea fi derivat și explicat prin raportare la altceva. „Datul” este o stare originală, care nu cere întemeiere. „Datul” este ceva ultim în ordinea cunoașterii: toate cunoștințele noastre despre realitate sunt raportate în cele din urmă la ceea ce ne este dat, atunci când se încearcă determinarea surselor lor, în timp ce „datul” însuși nu va putea fi raportat la nimic altceva.

Un motiv fundamental al concepției empiriste asupra cunoașterii îl constituie supoziția că întreaga noastră cunoaștere se originează în informațiile care ne sunt date nemijlocit de simțuri, informații a căror adecvare ar fi asigurată de caracterul pasiv, pur receptiv al subiectului cunoscător. De la impresii senzoriale trecem la observații, care nu ar fi decât formularea lingvistică a acestor impresii, iar de la observații trecem la teorie. Karl Popper numește „teoria găleții”, teoria conform căreia ipotezele iau naștere din observații prin asociere și generalizare. Punctul de vedere opus, pe care Popper îl numește „teoria lanternei” este că o anumită ipoteză sau așteptare precedă

întotdeauna observația. Teza primatului anticipării asupra constatării în cunoaștere pare în acord cu ceea ce știm despre bazele biologice ale cunoașterii și despre anticipările biologice ale cunoașterii.

Alte două motive ale concepției empiriste asupra cunoașterii, strâns colerate cu intuiția că există o sursă ultimă a cunoașterii, un punct de plecare absolut în cunoaștere, sunt cele ale primatului abstractizării și inducției.

Filosofii empiriști recunosc că orice cunoaștere despre fapte este organizată într-un sistem de concepte. Principiul empirismului formulat de Locke și Hume este că noțiunile trebuie să fie derivate într-un fel sau altul din ceea ce Locke numește „idei simple”, iar Hume „impresii”. Mulți filosofi empiriști au susținut că noțiunile iau naștere din ceea ce ne este dat nemijlocit de simțuri printr-un demers mintal numit „abstractizare”. Noțiunile ar fi produsul proceselor de abstractizare și ar putea fi caracterizate drept abstracții. Prin abstractizare separăm ceea ce este comun și esențial de ceea ce este individual, neesențial și reținem determinările generale și esențiale, separate de existențele individuale. Dacă abstractizarea urmează să explice cum iau naștere noțiunile din înregistrări considerate pure, inducția, așa cum a fost înțeleasă de empirismul clasic, ar trebui să explice cum iau naștere enunțuri generale, reguli, uniformități sau legi din enunțuri ce descriu fapte particulare. Acest fel de a înțelege inducția a fost numit de Popper „teoria psihologică a inducției”. Teoria pornește de la supoziția că ar exista un primat temporal și psihologic al cunoștințelor despre fapte particulare în raport cu enunțurile ce formulează legi sau regularități. Cunoașterea ar porni de la simpla înregistrare a faptelor prin observație și s-ar ridica la generalizări prin inducție.

Critica pe care o face Popper acestei teorii psihologice a inducției reprezintă o continuare a tezei sale despre primatul așteptărilor, care își au originea în dispoziții de comportare înnăscute, în raport cu observațiile despre fapte. În loc de a explica regularitățile, legile, prin constatări cu privire la repetarea unor colerații dintre fapte, Popper crede că va trebui să explicăm această repetiție ca un rezultat al inclinației noastre de a căuta și de a formula regularități. Regularitățile nu ne sunt impuse de constatarea că anumite corelații între fapte se repetă sistematic, ci, dimpotrivă, existența regularităților în desfășurarea fenomenelor este o așteptare inconștientă. Prin ipotezele pe care le formulăm încercăm să descoperim uniformități și legi. Ipotezele astfel construite sunt supuse controlului faptelor. Teoriei primatului psihologic și temporal al repetărilor îi este opusă teoria primatului temporal și psihologic al dispoziției de a căuta corelații între fapte.

Critica pe care o face Popper ideii că noțiunile și enunțurile generale pot fi derivate din impresii senzoriale și din enunțuri despre fapte particulare se sprijină pe considerații de biologie evoluționistă. Einstein contestă că noțiunile, atât cele ale gândirii comune, cât și cele ale cunoașterii științifice, ar putea fi derivate din materialul senzorial. El insista asupra faptului că impresiile senzoriale și noțiunile sunt entități esențial diferite, care nu pot fi derivate unele din altele. Einstein

spunea că doar puține noțiuni, acele noțiuni numite de el „primare”, trebuie să fie asociate direct cu impresiile senzoriale.

Teza empiristă potrivit căreia noțiunile pot fi derivate din datele senzoriale prin abstractizare sau prin alte demersuri mintale este adesea convertită în enunțul psihologic considerat adevărat că noțiunile sunt dobândite prin învățare. Învățarea este înțeleasă de psihologi ca achiziție sau dobândire de cunoștințe prin interacțiunea subiectului cu ambianța, prin stimularea sistemului care învață de către ambianță. Învățarea este caracterizată drept schimbare a cunoașterii datorată experienței. Supoziția că noi am putea dobândi noi concepte prin învățare a fost criticată din perspectiva științei cogniției. Jerry A. Fodor pornește de la afirmația că ceea ce psihologii numesc „învățare de concepte” nu este altceva decât formulare și confirmare de ipoteze. Învățarea, spune Fodor fixează opinii, dar nu poate produce concepte. Conceptele trebuie să existe în prealabil pentru a face cu putință învățarea. Fodor spune că singura teorie inteligibilă despre îmbogățirea resurselor conceptuale face din acesta o funcție a maturizării.

Teoriile moderne care atribuie un rol semnificativ unor structuri mintale înnăscute în constituirea cunoașterii pot fi caracterizate drept o reluare a concepțiilor raționaliste clasice, care susțineau că există adevăruri de rațiune înnăscute în mintea noastră. Încercând să explice ce înseamnă că o idee, care nu este nici derivată din datele simțurilor, nici plăsmuită de noi, este înnăscută, Descartes recurge la o comparație: ne naștem cu capacitatea de a cunoaște idei așa cum ne naștem cu predispoziția de a contacta o anumită boală ereditară. A spune că o boală este ereditară înseamnă că ceva există în mod virtual, care va deveni actual în anumite condiții. Descartes spune că oamenii au anumite idei înnăscute, chiar dacă mulți dintre ei nu intră în posesia lor niciodată. Pentru ca aceste cunoștințe să devină reale se cere o concentrare intensă a atenției asupra a ceea ce este în noi. Experiența declanșează procese mintale ce conduc, în cazul unor oameni cu aptitudini pentru reflecție, la cunoașterea adevărurilor de rațiune.

Cercetătorul american N. Chomsky își dezvoltă teoria sa despre structuri înnăscute ce fac posibilă însușirea limbajului pe modelul input – output. Însușirea limbajului și a cunoașterii sunt caracterizate de behaviorist drept rezultate ale unor procese complexe de învățare din experiență, ale efectului modelator al ambianței.

În timp ce gândirea behavioristă, inspirată de empirism, se interesează de determinarea de către ambianță a comportării și cunoașterii, de trăsături ce au o pregnantă condiționare culturală și istorică, orientările nativiste aduc în primul plan al atenției rolul înzestrării genetice în constituirea cunoașterii. O premisă fundamentală a nativismului epistemologic este aceea că dezvoltarea minții va trebui să fie studiată pe baza aceluiași principii care au fost adoptate de biologia modernă în

cercetarea corpului. Biologii spun că dezvoltarea unui organism este orientată și condusă de un program genetic propriu speciei, iar ambianța externă influențează ritmul procesului de dezvoltare.

Chomsky apreciază că nu există nici un fel de temeuri serioase, empirice sau de altă natură, pentru acceptarea punctului de vedere că dezvoltarea mintală se desfășoară după o schemă esențial diferită de cea care conduce dezvoltarea organismului. Chomsky apreciază drept plauzibilă presupuziția că dezvoltarea mintală, ca și dezvoltarea organismului, are ca punct de plecare o stare genetic determinată, comună speciei, cu variații individuale ce pot fi neglijate. În acest caz, dezvoltarea reprezintă o creștere, o succesiune de stadii genetic programate până la stadiul final sub influența ambianței. Solidară cu motive ce s-au conturat în tradiția raționalistă clasică, această reprezentare se opune concepției empiriste despre minte ca o foaie albă și despre constituirea cunoștințelor, chiar și a facultăților spiritului, prin mecanisme elementare, cum sunt asocierea, compararea, generalizarea, abstractizarea și inducția.

Din perspectiva nativistă, propusă de Chomsky, o cunoaștere a limbii există și atunci când principiile înnăscute care o fac posibilă nu sunt utilizate. El dă ca exemplu, acel stadiu al dezvoltării vorbirii în care copilul înșiră cuvinte fără elemente gramaticale, așa – numita „vorbire telegrafică”, el cunoaște în sens structural limbajul, pe care începe să-l vorbească mai târziu.

Teoria lui Chomsky cu privire la natura limbajului și la însușirea limbajului de către copii, poate fi caracterizată drept o reabilitare și o dezvoltare originală a teoriei raționaliste clasice a ideilor înnăscute și a cunoașterii înnăscute. Chomsky crede că limbajul este un domeniu particular al cunoașterii și a fost caracterizat drept „o oglindă a minții”. Lingvistica teoretică este înfățișată ca o ramură a psihologiei cunoașterii, iar țelul ei este descoperirea realității mintale ce stă la baza comportării lingvistice. Lingvistul american afirmă că studiul limbajului poate clarifica și susține anumite concluzii asupra cunoașterii omenești, care se corelează în mod direct cu probleme clasice în filosofia minții.

Punctul de plecare al teoriei de inspirație raționalistă pe care a formulat-o Chomsky este semnalarea și tematizarea discrepantei dintre competența lingvistică și informația pe care o primește cel care își însușește limba din ambianța lingvistică. Teoria trebuie să explice nu numai faptul că copilul își însușește foarte repede limba maternă, dar și că el și-o însușește în general corect. Competența lingvistică, spune Chomsky, este produsul creșterii, și nu al învățării.

Înfruntarea dintre schema behavioristă și schema nativistă în explicarea surselor competenței lingvistice ar putea fi caracterizată drept o competiție între două programe de cercetare, susținute de idealuri cognitive diferite și de reprezentări alternative asupra raportului dintre înnăscut și dobândit în achiziția cunoașterii.

Behavioriștii se situează într-o perspectivă ce ar putea fi calificată drept baconiană: cunoașterea înseamnă putere; cunoscând cauza putem produce efectul. Din punctul lor de vedere, cercetarea științifică urmărește stabilirea unor relații constante între fenomene accesibile observației și măsurării, a unor relații funcționale ce fac posibile predicția și controlul producerii fenomenelor. Teoriile sunt considerate drept instrumente a căror utilizare se justifică doar în măsura în care ele contribuie la descoperirea unor noi relații între fapte.

Programul de cercetare nativist s-a constituit nu de la stabilirea unor corelații logice între fenomene accesibile observației, ci de la explicarea acestor corelații prin dezvăluirea unei realități ascunse privirii noastre.

Susținătorii programului behaviorist, de inspirație empiristă, cred că numai mecanismele elementare de achiziție a cunoștințelor sunt înnăscute, tot restul fiind produsul învățării din experiență, în timp ce toți cei care aderă la programul nativist, de tradiție raționalistă, presupun că există o cunoaștere propriu-zisă care este înnăscută. Reprezentarea nativistă asupra cunoașterii este apropiată de cea a biologilor.

Ideea cunoașterii „a priori” a fost consacrată de Kant. Abordarea kantiană a problemei cunoașterii este una transcendențială. Problemele teoriei critice a cunoașterii sunt formulate ca probleme de drept și nu ca probleme de fapt. Interogația kantiană privește posibilitatea unei cunoașteri date, deja constituite. Formulele „a priori” sunt examinate de Kant drept condiții necesare ce fac posibilă experiența în genere.

Un punct de vedere larg acceptat în filosofia analitică contemporană a cunoașterii este acela că problema cunoașterii „a priori” privește numai întemeierea cunoașterii, o chestiune de drept și nu cercetarea originii și surselor ei, adică o problemă de fapt. Atributul „a priori” poate fi aplicat în mod legitim numai noțiunilor și judecăților, adică cunoașterii propoziționale. Sunt „a priori” acele judecăți a căror valoare de adevăr poate fi stabilită independent de experiență în general.

Teoria lui Chomsky despre cunoașterea înnăscută a limbajului, o teorie apropiată temei raționaliste clasice a ideilor înnăscute, poate fi caracterizată și ca o teorie despre ceea ce este „a priori” din punct de vedere psihologic, adică despre ceea ce precedă în timp învățarea din experiență a unei limbi și face cu putință o asemenea învățare.

În încercarea sa de a determina și cerceta componenta „a priori” a cunoașterii despre lume, austriacul K. Lorenz pornește de la supoziția că orice proces de cunoaștere este o funcție a creierului și conchide că acest proces va trebui să fie descris și expus drept un produs al evoluției biologice. Prin raportare la filosofia critică a lui Kant, dar și prin distanțare față de conceptul cunoașterii „a priori” a idealismului transcendențial, Lorenz apreciază că toate acele dispozitive, mecanisme și structuri proprii speciei care fac posibilă cunoașterea despre lume a omului ar putea fi

caracterizate drept „a priori” într-un sens genetic și descriptiv al termenului. Modalitatea de abordare a cercetării cunoașterii pe care a inaugurat-o Lorenz este numită și „epistemologie bazată pe ideea selecției naturale”. Ea este dezvoltată de autori care cred că principiul selecției naturale este în măsură să ofere o explicație neteleologică tuturor proceselor orientate spre scop din univers. Cunoașterea în toate formele ei poate fi privită ca un proces care comportă trei elemente esențiale: mecanisme pentru introducerea variațiilor; procese de selecție; mecanisme de păstrare și propagare a variațiilor selectate.

La fel ca și Chomsky, Lorenz asociază cunoașterea „a priori” cu cea înnăscută în măsura în care califică drept „a priori” dispozitive și structuri de cunoaștere care au apărut cu mutații întâmplătoare și au devenit apoi determinări distinctive ale speciei prin acțiunea selecției naturale.

Epistemologia de orientare nativistă a fost caracterizată ca cea mai simplă teorie a cunoașterii „a priori”. O altă teorie naturalistă în filosofia contemporană a cunoașterii, epistemologia genetică a lui J. Piaget, întemeiată pe cercetări de psihologie genetică, disociază „a priori” –ul de înnăscut și urmărește să-i restituie celui dintâi atributele tradiționale ale universalității și necesității. Pornind de la supoziția că întreaga noastră cunoaștere se trage din două surse distincte, Piaget contrastează enunțurile empirice, acele enunțuri care nu pot fi nici formulate, nici întemeiate, independent de informațiile despre stările reale pe care ni le furnizează simțurile, cu enunțuri pe care le numește logico – matematice.

Una din temele principale ale epistemologiei lui Piaget este elaborarea unei explicații psihogenetice a unor relații elementare care sunt resimțite introspectiv drept necesare, sunt valabile pentru orice obiecte reale și au atributele necesității și universalității. În măsura în care cercetările psihogenetice întemeiază distincția dintre experiența logico – matematică și fizică, respectiv dintre cunoașterea logico – matematică și fizică, ele relevă existența a două surse distincte ale cunoașterii: constatările perceptive și schemele de coordonare a acțiunilor. Cunoașterea logico – matematică este o cunoaștere „a priori” deoarece este o cunoaștere independentă de experiența fizică. Experiența fizică este o sursă a cunoașterii, dar nu a întregii cunoașteri.

Încercarea lui Piaget este foarte ambițioasă deoarece dă conceptului cunoașterii „a priori” un sens mai apropiat de semnificația lui tradițională, kantiană. Enunțurile logico – matematice sunt caracterizate drept enunțuri ce largesc cunoașterea și posedă atribuțiile universalității și necesității. Cunoașterea logico – matematică este pentru Piaget o cunoaștere foarte săracă în conținut în raport cu ceea ce el numește cunoaștere fizică, cunoaștere bazată pe experiența fizică.

Pentru Chomsky, ca și pentru raționaliștii sec. XVII, cunoașterea „a priori” este cunoașterea înnăscută. Cunoașterea înnăscută, aceea cunoaștere ce va fi activată o dată cu maturizarea biologică

sub influența declanșatoare a stimulărilor senzoriale din ambianță, este o cunoaștere bogată din punctul de vedere al conținutului.

Pentru Lorenz, ca și pentru Chomsky, cunoașterea „a priori” este cunoașterea înnăscută. Lorenz propune un concept considerabil mai slab al cunoașterii „a priori”. Este un concept mai slab în ceea ce privește conținutul decât cel chomskyan în măsura în care numai structura specifică a aparatului senzorial al omului și categoriile gândirii comune, solidare cu anumite structuri neurofiziologice proprii speciei, sunt înnăscute, deci „a priori”. Acest concept este mai slab și în măsura în care dispozitivele, mecanismele și structurile senzoriale și intelectuale de prelucrare a informației sunt datorate acelor condiții accidentale ale ambianței care au conferit valoare unui anumit program genetic și au asigurat promovarea lui prin selecție naturală. Conceptul cunoașterii „a priori” propus de Lorenz se susține cel mai bine în ceea ce privește baza faptică și întemeierea lui empirică.

BIBLIOGRAFIE:

1. M. Flonta, *Cognitio. O introducere critică în problema cunoașterii*, Ed. All, București, 1994;
 2. K. R. Popper, *Filosoful – Rege ?*, Ed. Humanitas, București, 1992;
 3. A. Einstein, *Cum văd eu lumea ?*, Ed. Humanitas, București, 1992;
 4. S. Budnariu, *Istoria ideilor politice*, Sibiu, 2000;
- A. P. Iliescu, E. M. Socaciu, *Fundamentele gândirii politice moderne*, Ed. Polirom, 1999.